

Marzena Marcinek
Biblioteka Politechniki Krakowskiej

**Opinie naukowców na temat publikowania na zasadach
open access w świetle badań realizowanych w ramach
projektu Study of Open Access Publishing (SOAP)**

**Opinions of researchers on open access publishing model
based on the research conducted in the frame
of the Study of Open Access Publishing (SOAP) project**

Streszczenie

W ramach realizowanego w latach 2009–2011 projektu Study of Open Access Publishing (SOAP) koordynowanego przez CERN przeprowadzono zakrojone na szeroką skalę badania ankietowe (ponad 43 tys. respondentów z całego świata reprezentujących różnorodne dziedziny wiedzy) dotyczące publikowania prac naukowych na zasadach open access. Wyniki ankiety są dostępne na stronach projektu: <http://project-soap.eu/cat/news/>¹, były również prezentowane na Sympozjum SOAP w Berlinie w styczniu 2011 r. W artykule przedstawiono ogólne informacje o wynikach badań ankietowych ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzi polskich naukowców (474 respondentów).

Słowa kluczowe: open access, badania ankietowe, projekt Study of Open Access Publishing

Abstract

The Study of Open Access Publishing (SOAP) project was run from March 2009 to February 2011. Its aim was to „study the new open access business models that have emerged as a result of the shift from print to digital documents and inform the European Commission and all stakeholders about the risks, opportunities and essential requirements for a smooth transition to open access publishing”². The project was coordinated by the European Organization for Nuclear Research (CERN). The partners working within a consortium were key stakeholders such as publishers (BioMed Central Ltd., Sage Publications Ltd., UK, Springer Science+Business Media Deutschland GmbH), funding agencies (Science and Technology Facilities Council (STFC UK) and libraries (Max Planck Digital Library of the Max Planck Society). In the frame of the Project a large-scale survey of the attitudes of researchers was conducted. About forty thousand answers were collected across disciplines and around the world, including over 400 answers from Polish scientists representing various disciplines. To allow a maximal re-use of the information collected by

---

¹ Wszystkie odesłania do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn. 16.08.2011 r.

² SOAP homepage: <http://project-soap.eu/>.

this survey, the data have been made accessible in order to „allow libraries, publishers, funding agencies and academics to further analyze risks and opportunities, drivers and barriers, in the transition to open access publishing”. The author of this article presents some selected results of the survey. Special attention has been paid to the attitudes of Polish scientists towards the idea of open access publishing compared to overall results. This article serves as an introduction in Polish to the survey and presents selected highlights from a preliminary analysis of the survey responses.

Keywords: open access, survey, research, Study of Open Access Publishing Project

Projekt SOAP – założenia

Finansowany przez Komisję Europejską projekt Study of Open Access Publishing (SOAP – <http://project-soap.eu/>) był realizowany w ramach inicjatywy „Science in Society” (http://cordis.europa.eu/fp7/sis/home_en.html) 7. Programu Ramowego UE w okresie od 1 marca 2009 r. do 28 lutego 2011 r. Koordynatorem projektu była Europejska Organizacja Badań Jądrowych CERN (<http://public.web.cern.ch/public/>), a partnerami projektu trzy wydawnictwa zaangażowane w publikowanie na zasadach open access (OA): BioMedCentral (<http://www.biomedcentral.com/>), Sage (<http://www.uk.sagepub.com/home.nav?crossRegion=eur>) i Springer Science+Business Media (SSBM – <http://www.springer.com/>), a także Biblioteka Cyfrowa Towarzystwa Wspierania Nauki im. Maxa Plancka (<http://www.mpd.l.mpg.de>) oraz brytyjska instytucja wspierająca naukę – Science and Technology Facilities Council (STFC – <http://www.stfc.ac.uk>).

Uczestnicy projektu przeanalizowali modele publikowania powstające w wyniku przechodzenia od publikacji drukowanych do elektronicznych. Ich celem było stworzenie zasobu wiedzy ułatwiającej zainteresowanym podmiotom (wydawcom, naukowcom, bibliotekom, instytucjom finansującym naukę) lepsze rozumienie rynku wydawniczego, podejmowanie decyzji dotyczących wyboru modelu biznesowego lub kombinacji modeli publikowania oraz płynne przechodzenie do modelu OA.

Głównym narzędziem badawczym była ankieta dotycząca zachowań i oczekiwań naukowców wobec koncepcji OA rozumianej jako udostępnianie on-line wyników badań finansowanych ze środków publicznych bez konieczności ponoszenia opłat przez czytelników – użytkowników udostępnianej informacji. W ankiecie zaznaczono, że przez artykuł opublikowany zgodnie z koncepcją OA rozumie się opracowanie, którego finalna, recenzowana wersja jest dostępna bezpłatnie i bez jakichkolwiek ograniczeń dla wszystkich użytkowników. Szeroko zakrojone badania ankietowe przeprowadzono wśród naukowców w różnych krajach (odpowiedzi ze 162 krajów) na wszystkich kontynentach. Organizatorzy badań chcieli poznać oczekiwania uczonych wobec wydawców publikacji

naukowych oraz sprawdzić, które treści naukowcy, jako autorzy, są skłonni przekazywać w publikacjach OA.

Wyniki ankiety w postaci surowych danych³ w formatach CVS i MS Excel oraz podręcznik⁴ wyjaśniający zasady filtrowania, indeksowania, taksonomii i agregacji danych zostały udostępnione w domenie publicznej i mogą stanowić podstawę dalszych analiz i opracowań.

Na sympozjum podsumowującym projekt SOAP w styczniu 2011 r. zaprezentowano wstępnie opracowane wyniki ankiety, wnioski z badań modeli biznesowych stosowanych przez różnych wydawców oraz czynniki przyspieszające i hamujące przechodzenie do publikowania OA⁵.

W niniejszym opracowaniu ograniczono się do zaprezentowania ogólnych informacji o ankiecie i jej wynikach oraz do zestawienia odpowiedzi polskich naukowców z ogólnymi wynikami ankiety.

Ankieta

Badania ankietowe prowadzono od 28 kwietnia do 17 listopada 2010 r. w systemie on-line z wykorzystaniem popularnego programu Survey-Monkey (<http://www.surveymonkey.com/>). Prośbę o udział w ankiecie rozesłano do naukowców za pośrednictwem tzw. list mailingowych wydawców uczestniczących w projekcie SOAP, Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA)⁶ oraz ogólnodostępnych list mailingowych i biuletynów informacyjnych związanych z komunikacją naukową. Zaproszenie do udziału w badaniach ankietowych wysyłano także bezpośrednio do wybranych naukowców z określonych dziedzin. Trzy największe wykorzystane listy mailingowe to listy partnerów SAGE, Springera i BioMedCentral (łącznie ponad 1,2 mln adresów). Po upływie trzech miesięcy od otwarcia ankiety rozesłano kolejne zaproszenia do naukowców reprezentujących dziedzinę, z których w ciągu trzech miesięcy uzyskano najmniejszą liczbę odpowiedzi. W tym celu wykorzystano listę mailingową wydawnictwa Thomson-Reuters (ok. 70 tys. adresów). Szacuje się, że informacja o ankiecie dotarła do około 1,5 mln naukowców.

Formularz ankiety⁷ składał się z 23 pytań zamkniętych, dotyczących opinii naukowców o koncepcji OA, barier w publikowaniu materiałów w czasopismach OA, doświadczeń naukowców, którzy publikowali w czasopismach OA. W niektórych pytaniach proszono respondentów o uzasadnienie ich odpowiedzi lub komentarz (forma otwarta). W tych przypadkach zastosowano jednolity system indeksowania

³ SOAP Core Data Release [on-line], <http://bit.ly/e6gE7o>.

⁴ SOAP Survey Data Release Notes [on-line], <http://bit.ly/gl8nct>.

⁵ Na stronie Sympozjum SOAP zamieszczono między innymi linki do filmów i slajdów z wygłoszonych wystąpień [on-line] Berlin, 13.01. 2011, <http://project-soap.eu/soap-symposium/>.

⁶ Stowarzyszenie wydawców naukowych OA [on-line], 2011, <http://www.oaspa.org/>.

⁷ SOAP Survey Data..., dz. cyt., Appendix I, s. 14–19.

wania odpowiedzi (tzw. tagi), umożliwiając ich zestawienie i porównanie ilościowe. System indeksowania opisano we wspomnianym podręczniku do ankiety.

Na diagramach przedstawiono informacje o respondentach z Polski oraz zestawione parami odpowiedzi na wybrane pytania wszystkich respondentów i respondentów z Polski. Diagramy przedstawiające ogólne wyniki badań ankietowych zaczerpnięto z publikacji *Highlights from the SOAP project survey. What Scientists Think about Open Access Publishing*⁸ oraz *Open Access Publishing Today: What scientists do and why*⁹ przygotowanych przez zespół autorów na symposium podsumowujące projekt SOAP. Autorzy przytaczają w nich dane liczbowe z 10 sierpnia 2010 r., mimo że badania ankietowe trwały o trzy miesiące dłużej. Większość odpowiedzi wpłynęła jednak w pierwszych trzech miesiącach badań. Spośród 53 890 odpowiedzi, które wpłynęły do 10 sierpnia, autorzy wybrali 46 006 odpowiedzi naukowców, którzy w ciągu ostatnich pięciu lat opublikowali co najmniej jeden artykuł recenzowany oraz w ankiecie wyrazili swoją opinię o koncepcji OA. Dlatego na wykresach zaznaczono próbę $n = 38\ 358$, podczas gdy całkowita liczba ankiet poddanych analizie po zakończeniu projektu wyniosła 43 033. Analiza odpowiedzi respondentów na pytania otwarte odnosi się natomiast do pełnego zbioru odpowiedzi otrzymanych w całym okresie ich gromadzenia, tj. do 17 listopada 2010 r.

W podzbiórce dotyczącej odpowiedzi polskich respondentów ograniczono się do prostych zestawień liczbowych dotyczących pytań zamkniętych. Nie analizowano pytań otwartych, ograniczając się do komentarzy, o ile wydawały się konieczne. Dane dotyczące polskich autorów odnoszą się do wszystkich polskich respondentów, nie wyłączając tych, którzy w ostatnich pięciu latach nie opublikowali żadnego artykułu (51 osób).

Respondenci

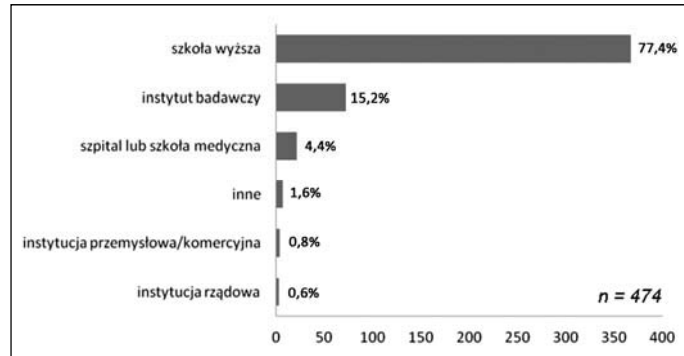
Spośród wszystkich odpowiedzi udzielonych przez respondentów do analizy pozostawiono 43 033 odpowiedzi udzielone przez osoby, które określiły siebie jako aktywnych naukowców (do wyboru były także następujące opcje: „jestem bibliotekarzem”, „pracuję w branży wydawniczej”, „pracuję w innej branży, ale interesuję się OA”) i w ciągu ostatnich pięciu lat opublikowały co najmniej jeden artykuł w recenzowanym czasopiśmie.

Liczba respondentów z Polski ujętych w omawianym zestawieniu wyniosła 474. Zdecydowaną większość stanowili pracownicy wyższych uczelni.

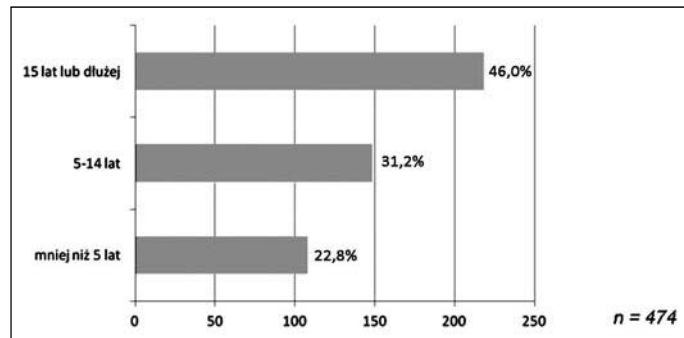
---

⁸ S. Dallmeier-Tiessen i in., *Highlights from the SOAP project survey. What Scientists Think about Open Access Publishing* [on-line]. Berlin, 23.01.2011, arXiv:1101.5260v2 [cs.DL].

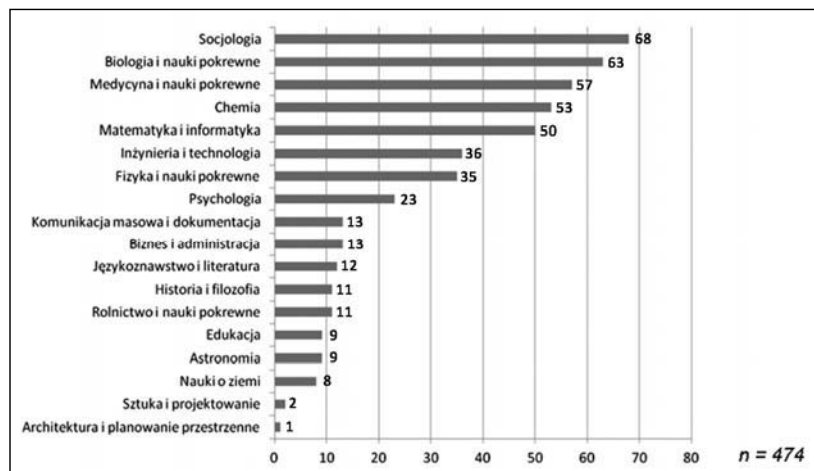
⁹ S. Dallmeier-Tiessen i in., *Open Access Publishing Today: What scientists do and why* [ppt] [on-line]. Berlin, 23.01.2011. [Dostęp 16.08.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.slideshare.net/ProjectSoap/soap-symposiumtalkiii>.

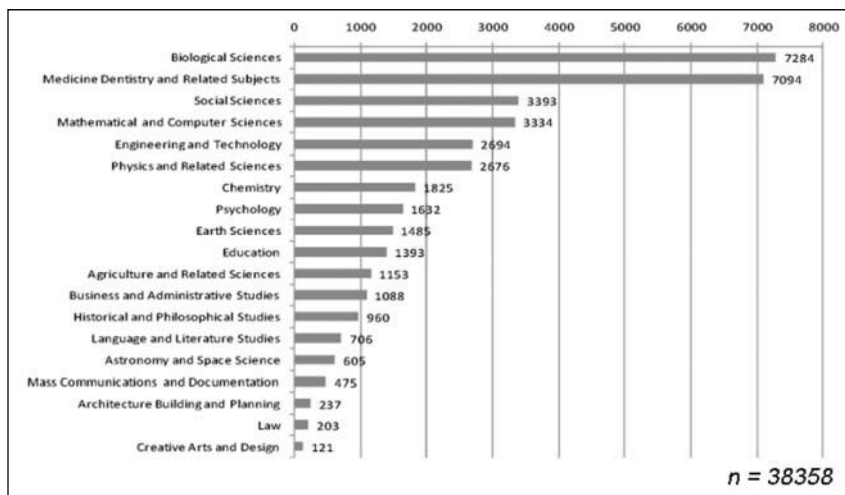
Rys. 1. Podstawowe miejsca zatrudnienia respondentów z Polski
 Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety SOAP.

Rys. 2. Okres prowadzenia pracy naukowej/badawczej respondentów z Polski
 Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety SOAP.

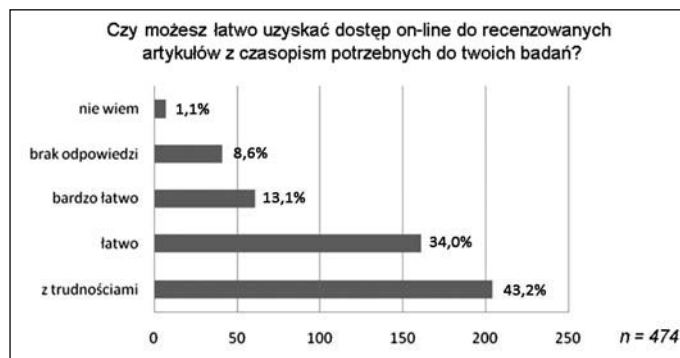

Rys. 3. Respondenci z Polski wg reprezentowanych dyscyplin nauki
 Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety SOAP.

Rys. 4. Respondenci wg reprezentowanych dyscyplin nauki
 Źródło: S. Dallmeier-Tiessen i in., *Highlights...*, dz. cyt., s. 3.

Na uwagę zasługuje fakt, że zarówno w Polsce jak i na świecie najliczniejszą grupę respondentów stanowią przedstawiciele nauk biologicznych i medycznych (łącznie ok. 15 tys. respondentów). Na trzecim miejscu znaleźli się przedstawiciele nauk społecznych. Na ankietę odpowiedzieli tylko nieliczni architekci, prawnicy i artyści (niewiele ponad 500 respondentów). Analogicznie, w Polsce na pierwszych trzech miejscach znaleźli się przedstawiciele tych samych dziedzin, z tym że pod względem liczby udzielonych odpowiedzi przedstawiciele nauk społecznych wyprzedzili reprezentantów innych dziedzin.

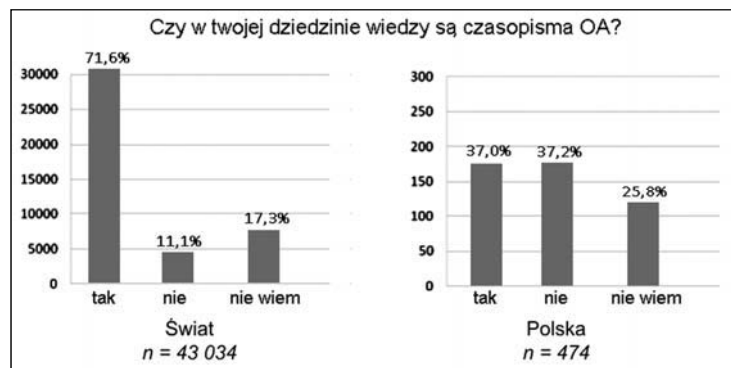

Rys. 5. Deklarowany przez respondentów z Polski poziom trudności dostępu do recenzowanych publikacji on-line (niekoniecznie OA)

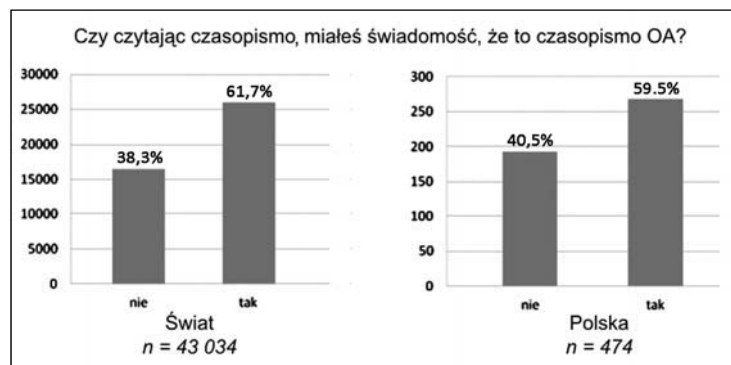
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety SOAP.

Jedna z osób, które nie udzieliły odpowiedzi na pytanie o poziom trudności dostępu on-line do recenzowanych artykułów z jej dziedziny, dopisała komentarz: *Rzadko mam dostęp do artykułów, których naprawdę potrzebuje.*

Znajomość czasopism OA

Rys. 6. Czasopisma OA w reprezentowanych przez respondentów dziedzinach wiedzy
 Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety SOAP.

Rys. 7. Deklarowana wiedza o tym, że czytany artykuł pochodzi z publikacji OA
 Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety SOAP.

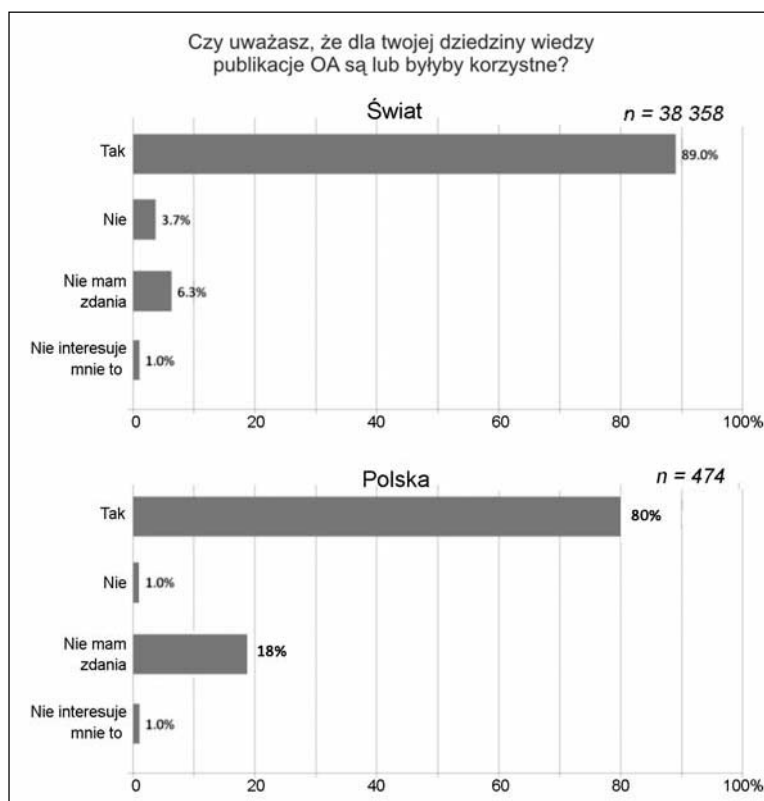
Liczba odpowiedzi pozytywnych i negatywnych na pytanie o obecność czasopism OA w reprezentowanych przez naukowców dyscyplinach wiedzy jest wśród respondentów z Polski niemal identyczna, podczas gdy na świecie widać wyraźną przewagę odpowiedzi pozytywnych. Może to świadczyć o rzeczywistym braku takich czasopism w reprezentowanych przez polskich respondentów dziedzinach lub o niewielkiej wiedzy polskich naukowców o ich istnieniu. Takie przypuszczenia nasuwają odpowiedzi na kolejne pytanie o świadomość korzystania z czasopism OA. Okazuje się, że niemal jedna trzecia respondentów korzystających z czasopism on-line nie zwraca uwagi na to, czy jest to czasopismo OA, co

z kolei może oznaczać, że publikacje OA nie są wyraźnie oznakowane czy to na stronie www, z której są dostępne, czy to na poziomie tytułu lub artykułu.

Część respondentów, którzy na powyższe pytanie odpowiedzieli twierdząco, przyznała, że już przystępując do czytania, wiedziała o modelu publikowania OA danego tytułu z innych uprzednio wykorzystywanych źródeł.

Czasopisma OA w różnych dyscyplinach naukowych

Jedno z podstawowych pytań z tej grupy dotyczyło roli czasopism OA w poszczególnych dziedzinach wiedzy. Prawie 90% respondentów uznało czasopisma OA za przyczyniające się do rozwoju ich dyscypliny naukowej. Z analizy odpowiedzi na to pytanie wynika, że wagę czasopism OA pod tym względem najwyżej oceniają przedstawiciele nauk humanistycznych i społecznych (ponad 90% pozytywnych odpowiedzi). W naukach przyrodniczych i technicznych liczba pozytywnych odpowiedzi wynosiła ok. 80%.

Rys. 8. Możliwe korzyści z wykorzystania czasopism OA dla rozwoju dziedziny wiedzy reprezentowanej przez respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety SOAP.

Kwestionariusz ankiety umożliwiał respondentom uzasadnienie ich opinii w formie swobodnych wypowiedzi. Z tej możliwości skorzystało 17 852 respondentów. Ich odpowiedzi zostały oznaczone tagami odzwierciedlającymi treść przedstawionych argumentów¹⁰.

Najogólniej komentarze odnosiły się do następujących (postrzeganych pozytywnie bądź negatywnie) aspektów publikowania artykułów OA w ich dyscyplinach wiedzy:

- dostępność informacji (np. brak konieczności logowania do różnych serwisów),
- fundusze (np. darmowy dostęp dla użytkowników lub konieczność wnoszenia opłat związanych z publikowaniem),
- korzyści indywidualne (np. oszczędność czasu przeznaczonego na poszukiwanie literatury), publiczne (np. dostęp do wiedzy dla państw o niskich funduszach na naukę), naukowe (np. szybka wymiana danych i metod bań naukowych),
- inne.

Z analizy komentarzy wynika, że z 17 852 respondentów, którzy zamieścili szersze uzasadnienie swojej opinii o roli czasopism OA w ich dyscyplinie, 16 734 wyraziło zdecydowanie pozytywne nastawienie wobec publikacji OA, upatrując w tym modelu korzyści dla autorów i czytelników.

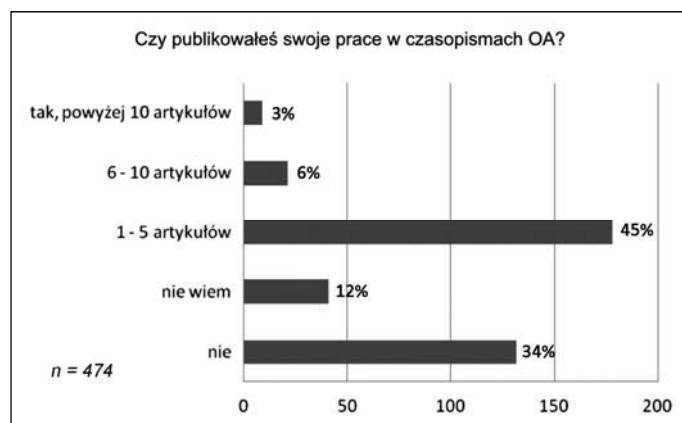
Przeszkody utrudniające upowszechnienie modelu publikowania na zasadach OA

Spośród polskich autorów ponad 150 nie opublikowało w OA ani jednego artykułu bądź nie wie, jaki model publikowania stosują czasopisma, w których zamieszczali swoje prace. Podobny obraz wyłania się z badań w innych krajach. Mimo deklarowanego pozytywnego nastawienia do OA przez niemal 90% ogółu respondentów, aż 29% z nich nigdy nie opublikowało artykułu w czasopiśmie OA.

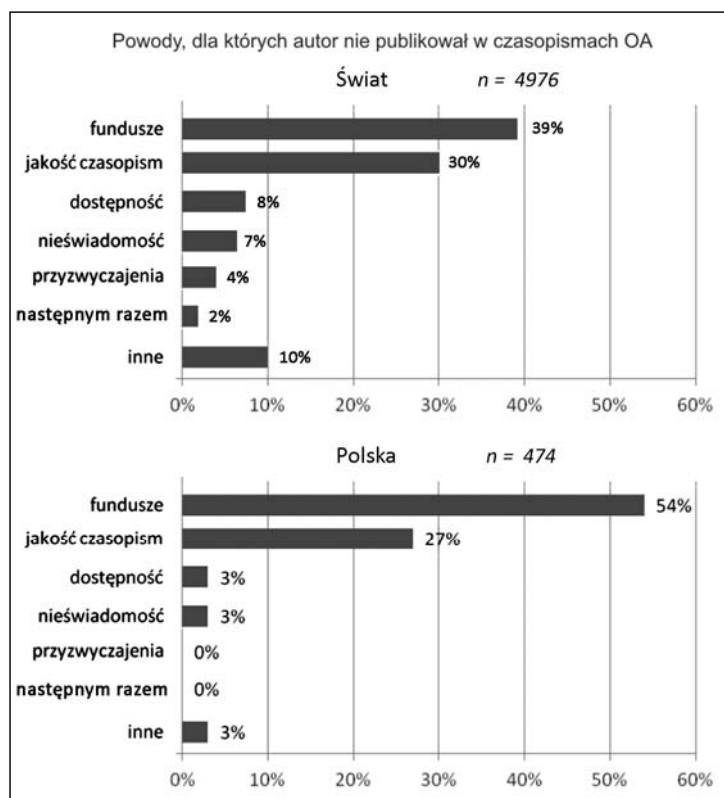
Na skierowane do tej grupy naukowców pytanie o przyczyny 42% ankietowanych stwierdziło istnienie konkretnych powodów niepublikowania w czasopismach OA, a 4976 z nich skorzystało z okazji podania tych powodów w odpowiedzi na pytanie otwarte. Najczęściej powtarzające się powody to:

- finanse (np. zbyt wysokie opłaty za publikację lub brak źródeł finansowania publikacji),
- słaba dostępność lub jej brak (np. autorzy spotkali się z odmową publikacji albo mają wrażenie, że w ich dziedzinie nie ma czasopism OA),
- nawyki (autorzy preferują publikowanie w określonych, cieszących się uznaniem czasopismach),
- jakość czasopism (czasopisma OA są postrzegane jako czasopisma o niskiej jakości, bez wskaźnika wpływu *impact factor*),

¹⁰ S. Dallmeier-Tiessen i in., *Highlights...*, dz. cyt., s. 5.

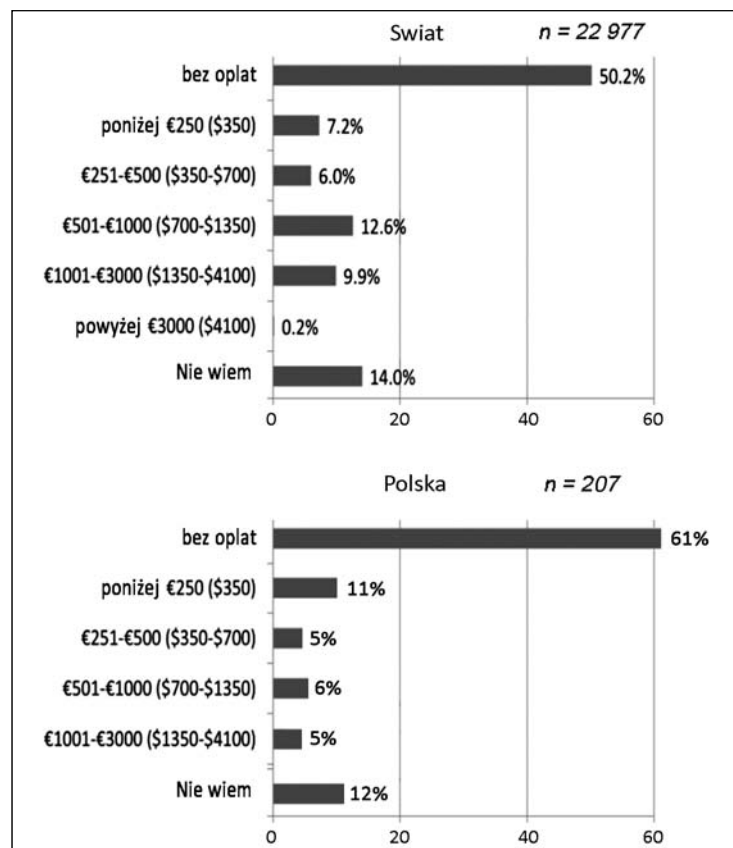
Rys. 9. Liczba publikacji na zasadzie OA w odpowiedziach polskich autorów
 Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety SOAP.

Rys. 10. Przeszkody powstrzymujące autorów przed publikowaniem w OA
 Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety SOAP oraz S. Dallmeier-Tiessen i in.,
Highlights..., dz. cyt., s. 4.

- odkładanie na później (autorzy planują opublikowanie w czasopiśmie OA swoich następnych artykułów),
- nieświadomość (niewiedza na temat modelu OA lub nieznaną adekwatnych czasopiśmie OA),
- inne.

Ogólnie za największą przeszkodę uznawane są koszty, jakie muszą ponieść autorzy z tytułu publikacji swojej pracy.

Rys. 11. Deklarowane koszty publikacji w czasopiśmie OA poniesione przez respondentów – dotyczy artykułu ostatnio opublikowanego w czasopiśmie OA

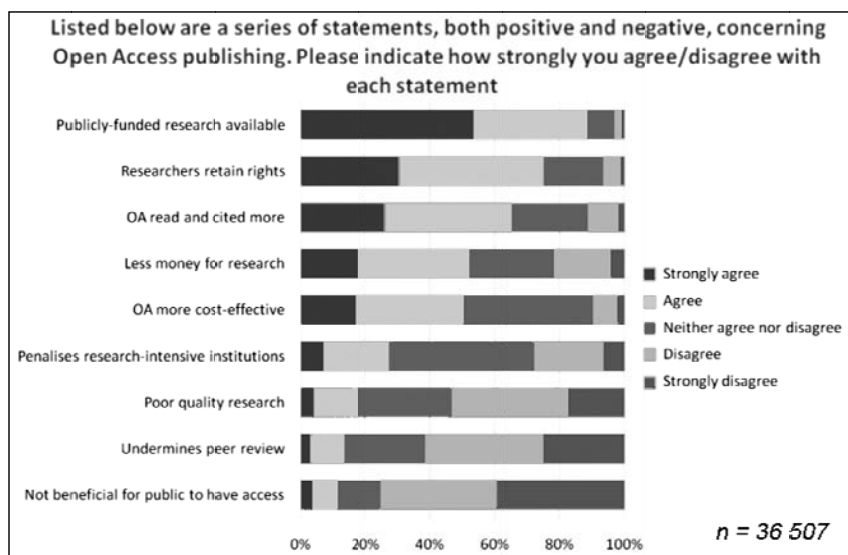
Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety SOAP oraz S. Dallmeier-Tiessen i in., *Highlights...*, dz. cyt., s. 9.

O rzeczywiste koszty publikowania na zasadach OA zapytano z kolei respondentów, którzy opublikowali co najmniej jeden artykuł w czasopiśmie OA (22 977 autorów, tj. 52% wszystkich respondentów). Była to swego rodzaju „ankieta w ankiecie”. Okazało się, że z tej grupy około 50% autorów nie poniosło

żadnych kosztów z tytułu opublikowania swojego artykułu w OA. Takich przypadków było znacznie więcej w naukach humanistycznych i społecznych niż w naukach przyrodniczych i technicznych. Kolejne pytania dotyczyły źródeł finansowania publikacji (głównie z funduszy przeznaczonych na badania lub z budżetu macierzystej instytucji) i możliwości pozyskiwania takich funduszy.

Open access – prawdy i mity

Ostatnie pytanie miało na celu sprawdzenie, na ile naukowcy podzielają obiegowe opinie o publikacjach OA. Takie opinie (ukazujące się w przypadkowej kolejności) przedstawiono ankietowanym z prośbą o zaznaczenie, do jakiego stopnia zgadzają się z nimi.

Rys. 12. Postrzeganie przez respondentów publikowania na zasadach OA przez pryzmat obiegowych opinii

Źródło: S. Dallmeier-Tiessen i in., *Highlights...*, dz. cyt., s. 6.

Na rysunku 12 pokazano, na ile uczestnicy badań ankietowych zgadzają się z następującymi opiniami, a co za tym idzie, na ile ich wyobrażenie o open access jest zgodne z prawdą:

- Wyniki badań finansowanych ze środków publicznych powinny być publicznie dostępne bez ograniczeń.
- Autorzy powinni zachowywać prawa do opublikowanego utworu i wyrażać zgodę na jego dalsze wykorzystywanie.

- Artykuły dostępne w publikacjach OA mają większe szanse na przeczytanie, a co za tym idzie – cytowanie, niż publikacje, do których dostęp jest ograniczony.
- Jeśli autorzy płacą za publikowanie swoich prac, to uszczuplają fundusze na badania.
- Publikowanie zgodne z modelem OA jest bardziej efektywne pod względem kosztów niż biznesowy model publikowania oparty na subskrypcji, dlatego przynosi większe korzyści z inwestowania publicznych funduszy przeznaczonych na naukę.
- System publikowania OA jest niesprawiedliwy, ponieważ instytucje badawcze, które dużo publikują, muszą przeznaczać duże kwoty na publikacje.
- Publikowanie zgodne z modelem OA prowadzi do wzrostu liczby publikacji o niskiej jakości.
- Publikowanie zgodne z modelem OA deprecjonuje system recenzowania.
- Otwarty dostęp do opublikowanych materiałów naukowych i medycznych nie przynosi korzyści społeczeństwu.

Podsumowanie

Badania ankietowe, jakie odbyły się w ramach projektu SOAP – pierwsze zakrojone na tak szeroką skalę – były przeprowadzone w społeczności naukowców reprezentujących różne dziedziny wiedzy, twórców i odbiorców treści naukowych publikowanych według różnych zasad i modeli biznesowych. Poznanie ich poglądów, doświadczeń i oczekiwań względem sposobów pozyskiwania i przekazywania wiedzy powinno ułatwić przewidywanie kierunków rozwoju komunikacji naukowej w najbliższej oraz dalszej przyszłości.

Otwarty dostęp do wyników ankiety SOAP oraz ich opracowań wpisuje się w ideę open access.

Celem autorki było przybliżenie polskim czytelnikom tematyki badań ze szczególnym uwzględnieniem badań ankietowych dotyczących postrzegania zjawiska open access przez naukowców z różnych stron świata. Niniejsze opracowanie ma charakter informacyjny i popularyzatorski. Nie poruszono w nim wielu interesujących kwestii, które znalazły odzwierciedlenie w ankiecie (np. motywy, jakimi kierują się naukowcy, którzy decydują się na publikowanie na zasadach OA). Bardziej szczegółowa analiza zgromadzonych za pośrednictwem ankiety danych przekracza ramy tego artykułu. Jego lektura może być wstępem do dalszych pogłębionych analiz.

Literatura

- [1] SOAP Core Data Release [on-line] 2011. [Dostęp 16.08.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://bit.ly/e6gE7o>
- [2] DALLMEIER-TIESSSEN, S. i in., *Highlights from the SOAP project survey. What Scientists Think about Open Access Publishing* [on-line]. Berlin, 23.01.2011. [Dostęp 16.08.2011]. Dostępny w World Wide Web: arXiv:1101.5260v2 [cs.DL]
- [3] DALLMEIER-TIESSSEN, S. i in., *Open Access Publishing Today: What scientists do and why* [ppt] [on-line]. Berlin, 23.01.2011. [Dostęp 16.08.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.slideshare.net/ProjectSoap/soap-symposiumtalkiii>
- [4] SOAP Survey Data Release Notes [Data manual] [on-line] 2011. [Dostęp 16.08.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://bit.ly/gI8nct>